

AARNIHAUTA

JA MUITA KERTOMUKSIA

KAARLO

B
E
R
G
M
O
N

KUSTANTAMO
HELMIVYÖ

Aarnihauta

Kaarlo Bergbom

**Aarnihauta
ja muita kertomuksia**

Kustantamo Helmivyö
Turku 2017

Kaarlo Bergbom: Aarnihauta

Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-7211-08-3

Painopaikka: BoD, Norderstedt 2017.

Lukijalle

Kaarlo Bergbom (1843–1906) tunnetaan suomalaisen teatterin perustajana, mutta hän oli myös kiinnostava ja erinomainenkin kirjailija, jonka tuotanto on unohtunut.

Bergbom oli mukana fennomaanien eturivissä perustamassa Suomalaista Seuraa vuonna 1868. Seura jakautui draamalliseen, kirjalliseen ja soitannolliseen osastoon, ja Bergbom nimitettiin draamallisen osaston toiseksi johtajaksi. 1860-luvun lopussa Bergbom järjesti toimensaan useita suomenkielisiä teatteriesityksiä, joista Aleksis Kiven *Lean* esitys lienee mainittavin. Myöhemmin Bergbom tuki omalla lainallaan Kiven *Nummisuutarien* kirjoittamista. Myöhemmin Bergbom teki yhteistyötä Minna Canthin ja Gustaf von Numersin kanssa.

Vuonna 1872 Bergbom oli järjestämässä Suomalaisen Teatterin perustamiskokousta. Helsingin riitainen ilmapiiri sai hänet viemään teatterinsa Poriin, jossa Suomalainen Teatteri sai ensimmäiset esityksensä vuonna 1872. Pian Bergbomin johtama teatteri siirtyi Helsinkiin, ja vuonna 1873 esitettiin myös ensimmäiset oopperaesitykset. Bergbom johti Suomalaista Oopperaa vuoteen 1879 saakka, jolloin ooppera jouduttiin talous-

vaikkeuksien vuoksi lakkauttamaan. 1880-luvulla Bergbom ohjasi useita Shakespearen näytelmiä. Bergbomin ja hänen Emilie-siskonsa ansiota on Kansallisteatterin rakennuttaminen Helsinkiin vuonna 1902.

Ennen teatteriuraansa Bergbom oli yrittänyt uraa kirjailijana. Hänet tekee erityisen kiinnostavaksi se, että hän kirjoitti suurelta osin suomeksi aikana, jolloin suomenkielinen taidekirjallisuus ei ollut vakiintunut. Bergbom oli opiskellut suomen kieltä, kun hän oli viettänyt 1850-luvulla aikaa Saarijärven maisemissa Runebergin runoelman innoittamana.

Vuonna 1863 Bergbom vielä kirjoitti ruotsiksi historiallisen näytelmän *Pombal och jesuiterna*, mutta muut näytelmänsä ja proosatekstinsä hän kirjoitti suomeksi. Pombalin lisäksi hänen näytelmiinsä kuuluu 1200-luvun Italiaan sijoittuva *Paolo Moroni* (1870).

Bergbomin proosatuotanto käsittää neljä julkaistua novellia. Ensimmäinen niistä oli Raamatun maisemiin sijoittuva värikylläinen ja aistillinen ”Belsazar”, joka ilmestyi vuonna 1864 Pohjalaisen osakunnan Joukahainen-vuosikirjassa. Seuraavat novellit ”Julian”, ”Aarnihautaus” ja ”Sydämiä ihmistelmässä” ilmestyivät Kirjallisesa Kuukausilehdessä, jonka Bergbom oli perustanut

yhdessä J. W. Calamniuksen, Jaakko Forsmanin ja Frit-hiof Peranderin kanssa vuonna 1865. Novellit ovat kes-kenään erilaisia, mutta osoittavat Bergbomin kiinnos-tusta makabeereihin ja melankolisiin aiheisiin sekä iro-nian tajua.

“Julian” (1867) on kertomus nuoresta runoilijan alus-ta, joka rakastuu veljensä vaimoon, vaikka tajuaa, ettei nainen voi koskaan vastata hänen rakkauteensa. Lopus-sa tulee raju tragedia. Markku Eskelinen on todennut “Julianin” olevan suomalaisen kirjallisuuden ensimmäi-nen psykologinen novelli, ja samalla se aloittaa suoma-laisen taidenovellin historian. Kertomuksessa on edel-leen koskettavaa tuntua elämän mahdollisuuksien valu-misesta pois käsistä, mutta samalla, kuten Eskelinen huomauttaa, siinä ei suhtauduta “moralisoivasti maail-manmenoon”. “Aarnihaudassa” (1868) on samanlaista melankolista tunnelmaa, vaikka se päättyykin onnelli-sesti. Tarinan päähenkilö on yrmy Sakeri, joka elelee it-sekseen eikä puhu juuri kenellekään. Kukaan kyläläisis-tä ei tiedä, että hänellä on hallussaan suuri omaisuus – se on peräisin postivaunujen ryöstöstä eikä Sakeri luon-nollisesti sitä kenellekään halua paljastaa. Sakerin luok-se tulee kyläilemään hänen entinen rikostoverinsa, ja

tunnelmat kiristyvät. O. A. Kallio nimittää ”Aarnihautaa” *Uudemmassa suomalaisessa kirjallisuudessa* (1911) kauhutarinaksi, ja sen lopussa onkin makaaberin kohtaus, jossa Sakeri kaivaa hautausmaalta kallon ylös. ”Aarnihaudassa” on kansantarinan ja balladin henkeä, ja sen juonen voisi lähes sellaisenaan siirtää vaikkapa lännen-elokuvaan.

”Sydämiä ihmistelmässä” (1870, Bergbomin alkuperäinen nimi ”Sydämiä ihmisteelmässä”) taas on erilainen novelli, vaikka siinäkin ironia ihmisen elämän turhuudesta on käsinkosketeltava. Se on lyhyt tarina nuoresta miehestä, joka kokee turhautuneisuutta sotilasyksikön kunniaksi järjestetyissä juhlissa. Huomiota kiinnittää kuvaus Vanda Lubomirska -nimisestä uhkeasta naisesta ja tämän rajusta tanssiesityksestä.

Bergbomin aika meni 1870-luvun alusta alkaen lähes kokonaan teatterin ja oopperan toiminnassa eikä hän jatkanut lupaavasti alkanutta kirjailijan uraansa. Hänen tiedetään olleen sitä mieltä, että hän ei hallinnut suomenkieltä sittenkään riittävän hyvin.

Bergbom kuoli sairauden heikentämänä vuonna 1906, ja seuraavana vuonna hänen novellinsa julkaistiin Paavo Cajanderin toimittamina ja korjailemina kaksiosaisessa

teoksessa *Kaarlo Bergbomin kirjoitukset*. Samassa niteessä julkaistiin myös *Pombal och jesuiterna* Cajanderin suomentamana nimellä *Pombal ja jesuiitit* sekä *Paola Moroni*. Vuoden 1907 jälkeen Bergbomin tekstejä ei ole julkaistu uudestaan, lukuun ottamatta vuonna 1960 ilmestynyttä pientä nidettä *Kaarlo Bergbom ja suomalaisen teatterin synty*, johon oli valikoitu Bergbomin teatteriaiheisia kirjoituksia.

Tässä kirjassa julkaistaan yli sadan vuoden tauon jälkeen Bergbomin proosatuotanto. Julkaisussa on käytetty Paavo Cajanderin editoimia versioita; Bergbomin alkuperäiset versiot löytyvät Kansalliskirjaston digitoiduista aineistosta Kirjallisen Kuukausilehden sivuilta. *Aarnihauta ja muita novelleja* ei siis ole kriittinen laitos Bergbomin proosatuotannosta, ja uskon, että Cajanderin versiot ovat nykylukijalle lähestyttävämpiä kuin alkuperäiset tekstit.

Ostin hetken mielijohteesta vuonna 1907 julkaistun kaksiosaisen kirjan *Kaarlo Bergbomin kirjoitukset* turkulaisesta divarista jo 2000-luvun alussa (hinta näyttää olleen 5,90 euroa), ilmeisesti vain siitä ilosta, että hyllyssä olisi jotain näinkin obskuuria. Julkaisin Bergbomin “Belsa-

zar”-novellin vuonna 2007 pienipainoksisessa Seikkailukertomuksia-lehdessä, ja suunnittelin sen pohjalta, että kokoaisin vanhoja suomalaisia Raamattu-aiheisia kertomuksia omaksi kirjakseen. Faros-kustantamon Hannu Salmi oli jossain vaiheessa pohtinut samantyyppistä ideaa ja sovimme, että tekisin kirjan. Samalla olisi voinut koota samojen kansiin sisään uusia Raamattu-tarinoita; tämän kirjan kustantajaksi innostui Harri Kumpulainen, jonka Turbatorille tein vuosien varrella useita teoksia. Idea kuitenkin hautautui kiireen alle, ja lopulta Hannu Salmi taisi menettää uskonsa hankkeeseen.

Jossain vaiheessa muistan ehdottaneeni Farokselle, että Bergbomin novellit voisi julkaista uudestaan omalla niteellä. (Raamattu-kirja ilmestyy myöhemmin, mahdollisesti talvella 2017–2018, Helmivyön julkaisemana.) Ehdotus ei kuitenkaan mennyt läpi.

Innostuin Bergbomista uudestaan, kun luin vuonna 2016 Markku Eskelisen keskustelua herättäneen kirjan *Raukoilla rajoilla*, jossa hän kehaisi Bergbomin novelleja. Rupesin saman tien hommiin. *Kaarlo Bergbomin kirjoitukset* oli pehmeäkantisena sen verran hauras, että kirjoitin novellit puhtaaksi itse enkä esimerkiksi skannannut tekstiä. Tälläkin tapaa ykkösosasta irtosi takakansi. Tekstejä

Kaarlo Bergbom (1843–1906) tunnetaan suomalaisen teatterin perustajana, mutta hän oli myös kiinnostava ja erinomainenkin kirjailija, jonka proosatuotanto on unohtunut. Aarnihauta ja muita kertomuksia kokoaa Bergbomin novellit yhteen ensimmäistä kertaa yli sataan vuoteen. Bergbom oli jo näissä tarinoissaan monipuolinen tarinankertoja, sillä kirjassa on niin aistillisia tunnelmia Raamatun ajoilta kuin varhaisia psykologisia taidenovellettakin. Niminovelli on vanhasta rosvosta kertova moraliiteetti, joka voisi tapahtumapaikkoja vaihtaen olla Villin lännen tarina. Kirjassa on Juri Nummelinin kirjoittama Bergbomin elämää valottava esipuhe.

KUSTANTAMO HELMIVYÖ

kansisuunnittelu JT Lindroos

9 789527 211083